

**Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Politikadaki Rolü Bağlamında
Ankara'da Yaşlılara Yönelik Faaliyet Gösteren
Derneklerin İncelenmesi**

***Investigation of Associations Operating for the Elderly in Ankara in the
Context of the Role of Non-Governmental Organizations in Social Policy***

Fatma Nur MUTLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Banu METİN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

Aralık 2022, Cilt 12, Sayı 2, Sayfa 347-368
December 2022, Volume 12, Issue 2, Page 347-368

E-ISSN: 2148-483X

2022-2

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area. Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

23. SAYIDA HAKEMLİK YAPAN AKADEMİSYENLERİN LİSTESİ

REFEREE LIST FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Burcu KÜMBÜL GÜLER
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Erdem CAM
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Uludağ Üniversitesi
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Müslüme NARİN
Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Özgür Hakan ÇAVUŞ
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Kadir ARICI
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Faruk SAPANCALI
Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Ayhan GÖRMÜŞ
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Murat ATAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Umur OMAV
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Volkan İŞİK
Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
İstanbul Aydın Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Fatih UŞAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Banu METİN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
İstanbul Fenerbahçe Üniversitesi
İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Suat UĞUR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Büyük İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Özgür TOPKAYA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Büyük İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Affan Hakan ÇERMİKLİ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Çiğdem VATANSEVER
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Özlem YORULMAZ
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Saniye DEDOĞLU
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem EKİZ
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Banu UÇKAN HEKİMLER
Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf YİĞİT
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Büyük İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dr. Öğretim Üyesi Eda YALÇIN
Pamukkale Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Ayhan GENÇLER
Trakya Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Sinem YILDIRIMALP
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Dr. Mehmet ÖZCAN
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA
Anadolu Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Doç. Dr. Hande Bahar AYKAÇ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Özkan BİLGİLİ
İzmir Demokrasi Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

23. SAYI DEĞERLENDİRME İSTATİSTİKLERİ

EVALUATION STATISTICS FOR THIS ISSUE

Toplam gelen makale başvurusu	Number of received manuscript	36
Yayına kabul edilen makale sayısı	Number of accepted manuscript	9
Hakem süreci devam eden makale sayısı	Under consideration	6
Red edilen makale sayısı	Rejected after evaluation	21
Ön inceleme aşamasında red edilen makale sayısı	Rejected before evaluation	11
Makale kabul oranı	Accepted manuscript rate	%25

Araştırma Makalesi – Research Article

Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Politikadaki Rolü Bağlamında Ankara’da Yaşlılara Yönelik Faaliyet Gösteren Derneklerin İncelenmesi¹

Investigation of Associations Operating for the Elderly in Ankara in the Context of the Role of Non-Governmental Organizations in Social Policy

Fatma Nur MUTLU*

ORCID 0000-0003-2172-5476

Banu METİN**

ORCID 0000-0002-4022-6544

Sosyal Güvenlik Dergisi / Journal of Social Security
Cilt: 12 Sayı: 2 Yıl: 2022 / Volume: 12 Issue: 2 Year: 2022
Sayfa Aralığı: 347-368 / Pages:347-368
DOI: 10.32331/sgd.1223540

ÖZ

Nüfus yaşlanması günümüzde tüm dünyanın yaşadığı bir dönüşümdür. Bu dönüşüm yaşlıların sosyal politikada özel bir grup olarak ele alınmasına neden olmuştur. Araştırmanın amacı, Ankara’da yaşlılara yönelik faaliyet gösteren derneklerin sosyal politikadaki rolünün belirlenmesine katkı sağlamaktır. Nitel araştırma desenine göre hazırlanan bu çalışmanın örnekleme, amaçsal örnekleme yöntemine göre belirlenen 8 adet dernekte oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış, dernek temsilcileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden toplanan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları şu şekilde özetlenebilir: Ankara’da yaşlılara yönelik faaliyet gösteren söz konusu dernekler yaşlılara yönelik sosyal politikalara ilişkin kararlara etki edemediklerini düşünmektedirler. Dernekler yaşlılara yönelik sosyal politika kararlarını etkileyebilmek için pek çok farklı yöntem ve araç benimsemiş olsalar da dernekler söz konusu yöntem ve araçları kararları etkilemek için değil, kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmaktadır. Bununla birlikte derneklerin karar alıcılardan beklentilerinin radikal bir biçimde farklılık göstermediği, beklentilerinin ortak konular çerçevesinde olduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yaşlanma, yaşlılık, sosyal politika, sivil toplum kuruluşları, dernekler

ABSTRACT

Population aging is a transformation that the whole world is experiencing today. This transformation has caused the elderly to be treated as a special group in social policy. The aim of the research is to contribute to the determination of the role of associations operating for the elderly in social policy in Ankara. The sample of this study, which was prepared according to the qualitative research design, consists of 8 associations determined according to purposive sampling method. A semi-structured interview form was used as a data collection tool, and interviews were conducted with the representatives of the association. Content analysis method was used in the analysis of the data collected from the interviews. The results of the research can be summarized as follows. The mentioned associations think that they cannot influence the decisions regarding social policies for the elderly. Although associations have adopted many different methods and tools to influence social policy decisions for the elderly, associations use these methods and tools not to influence decisions, but to achieve their organizational goals. However, it is seen that the expectations of the associations from the decision makers do not differ radically and their expectations are within the framework of common issues.

Keywords: Ageing, old age, social policy, non-governmental organizations, associations

Önerilen atıf şekli: Mutlu, F. N. ve Metin, B. (2022). Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Politikadaki Rolü Bağlamında Ankara’da Yaşlılara Yönelik Faaliyet Gösteren Derneklerin İncelenmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*. 12(2). 347-368.

● Geliş Tarihi/Received: 25/10/2022 ● Güncelleme Tarihi/Revised: 01/12/2022 ● Kabul Tarihi/Accepted: 27/12/2022

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Banu Metin’in danışmanlığında yürütülmüş olan “Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika Uygulamalarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Ankara’da Faaliyet Gösteren Dernekler Üzerine Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının bir bölümünden hazırlanmıştır.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, fatmanur_mutlu74@hotmail.com

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, banu.metin@hbv.edu.tr

GİRİŞ

İnsan ömrü her ne kadar kesin sınırlarıyla belirlenmiş olmasa da çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere çeşitli yaşam dönemlerinden oluşmaktadır. Yaşlılık; yetişkinlik dönemini tamamlamış her birey için kaçınılmaz olan ve diğer yaşam dönemleri gibi kendine özgü birtakım özellikler barındıran, yaşamın en son dönemidir. Yaşlılık, yetişkinlik döneminden sonra gelen ancak zaman başladığına kesin olarak cevap verilemeyen; çevre ile genetik etkileşimin zirveye ulaştığı, yaşlı olma durumunu belirten; yaşlanmanın sonucu olan fizyolojik ve ruhsal değişimlerin yaşandığı; döneme, kişiye ve topluma göre anlamı ve görünümü değişen bir gelişim dönemidir (Pekcan, 2000: 51, Ceylan, 2015: 25-26, Metin, 2016: 5, Tufan, 2016: 18). Yaşlılık genellikle bir bireyin belirli bir yaşa gelmesi olarak algılanmaktadır (Ceylan, 2015: 25). Burada altı çizilen belli bir yaş kriteri bireyin bulunduğu sosyal yapıya, ekonomiye, kültüre ve zamana göre değişiklik gösterdiğinden yaşlılık için belli bir yaş sınırı koymak zordur (Morgan ve Kunkel, 2007: 3). Ancak geleneksel olarak 65 yaş ve üstü kronolojik yaşa sahip olan bireyler yaşlı olarak tanımlanmıştır (Orimo, Ito, Suzuki, Araki, Hosoi ve Sawabe, 2006: 149). Çok sayıda ülke de günümüzde sosyal güvenlik ve emeklilik sistemleri için 65 yaşı yaşlılık sınırı olarak referans almaktadır.

Toplam nüfusun içerisinde yaşlı nüfusun payının (65 yaş ve üzeri nüfusun) artması olarak özetleyebileceğimiz nüfus yaşlanması günümüzde bütün ülkelerin yaşadığı sosyal bir dönüşümdür. Birleşmiş Milletler (BM)'in Dünya Nüfus Tahminleri 2022 Raporu'na göre, 65 yaş ve üzeri nüfusun, dünya nüfusundaki payı 1950'de %5 iken 1990'da %6; 2010'da %8 iken 2019'da %9'a yükselmiştir. Bu oranın 2050 yılına kadar %16'ya yükselmesi beklenmektedir (United Nations, 2022: 7). Böylece dünyadaki her altı kişiden biri 65 yaş ve üstü olacaktır. Dünyadaki gidişata paralel olarak Türkiye'de de yaşlı nüfus oranı artmaktadır. Türkiye'de 1950 yılında %3,3 olan 65 yaş ve üzeri nüfus oranının 2016 yılında %8,3 iken 2021 yılında ise %9,2'ye yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre ise yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11,0, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6'ya yükseleceği öngörülmektedir (TÜİK, 2022). Bu verilere göre ülkemizde 2080 yılına gelindiğinde her dört kişiden biri 65 yaş ve üzeri olacaktır.

Küresel olarak nüfusun yaşlanmakta olduğu gerçeği hem uluslararası hem de ulusal düzeyde artan yaşlı nüfusun oluşturacağı ve bilhassa söz konusu kesimin yaşayacağı sorunlar karşısında pek çok farklı alanda tedbirlerin alınmasını gerektirmiştir. Bu alanlardan biri de sosyal politikadır. Yaşlılık döneminin kendine has özellikleri ve zorlukları ile nüfus yaşlanmasının ülkeler üzerinde oluşturacağı etkiler birlikte düşünüldüğünde yaşlı nüfusa yönelik sosyal politikalar daha elzem ve kritik hale gelmektedir. Öyle ki, devletin sosyal müdahalesini kısıtlayıcı çeşitli politikalara rağmen yaşlılara yönelik sosyal politikalarda devletin müdahalesi devamlılığını korumuş, hatta artarak devam etmiştir. Çünkü yaşlılık günümüz dünyasında en önemli ortak sorunlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte artık yaşlılığın, sadece yaşlı bireyin ve varsa bakımını üstlenen kişilerin sorumluluğunda olduğu görüşü çok geride kalmıştır. Devlet dışında aile, piyasa (özel sektör) ve sivil toplum kuruluşları gibi diğer refah sağlayıcı aktörler de yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin politikalar üretmektedir. Söz konusu aktörlerden sivil toplum kuruluşlarının rolünün 1980'lerden itibaren ekonomik, sosyal ve siyasal pek çok alanda arttığı görülmektedir. Küreselleşen yeni dünya düzeninde devletin küçültülüp, sosyal meselelere müdahalesinin sınırlandırılması fakat buna karşıt olarak sosyal sorunların çoğalması nedeniyle sosyal sorunların çözümünün nasıl ve kiminle paylaşılacağı sorusu gündeme gelmiştir. Bu bağlamda kökenleri 16. yüzyıla kadar dayanan sivil toplum düşüncesi, yeni dönemde devletin sorumluluklarının paylaşılmasında liberal bir yaklaşımın sonucu olarak değer kazanmıştır (Özaydın, 2013: 89). Bu sonuca ulaşılmasında STK'ların, toplumu oluşturan azınlık veya çoğunluk olmaları fark etmeksizin farklı kesimlerdeki

bireylerin çeşitli sorunlarını amaç edinen (Tağma, 2001: 65) ve devlet karşısında güçlenip daha fazla taban sağlayarak çok çeşitli sorunlara çözüm bulabilen baskı araçları olmalarının (Yavuz ve Kaynar, 2015: 191) etkisi çok büyüktür. Söz konusu sorun alanları işsizlik, ayrımcılık, yoksulluk, yabancı düşmanlığıyla mücadele, çevre, ticaret, kalkınma, sosyal refah, insan hakları, gelişmekte olan ülkelere yardım (Kurt ve Taş, 2015: 203), halk sağlığı ve eğitim aktiviteleri, ekonomik değişkenler, toplumsal gelişme ve ilerleme aktiviteleri, kadın sorunları (Talas, 2011: 392) olarak sıralanabilir.

Özet olarak, nüfus projeksiyonlarına göre dünya nüfusunun hızlı bir şekilde yaşlandığı, dezavantajlı bir grup olan yaşlılara yönelik sosyal politikaların gelecekte toplumun nicel olarak büyük bir kısmını oluşturacak olan yaşlı bireyler ve otoriteler için çok önem arz ettiği, bu minvalde sadece devletin, ailenin veya piyasanın (özel sektör) değil, 1980’lerden itibaren ekonomik, siyasal ve sosyal alanda refah sağlayıcı bir aktör olarak sahneye çıkan STK’ların da sosyal politika alanında işlevinin daha önemli hale geldiği ve işyükünün arttığı görülmektedir.

Söz konusu çerçeve ışığında, yaşlılara yönelik sosyal politikaları, sivil toplum kuruluşlarının refah sağlayıcı aktör olma fonksiyonu çerçevesinde analiz eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla, çalışmanın temel amacı Ankara’da yaşlılara yönelik faaliyet gösteren derneklerin sosyal politikadaki rolünün belirlenmesine katkı sağlamaktır. Nitel araştırma yöntemine göre tasarlanmış bu çalışmada, amaçsal örnekleme yöntemine göre belirlenen 8 adet derneğin temsilcisi ile araştırmacılar tarafından çalışma için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler metin haline getirilerek içerik analizine tabii tutulmuştur.

Bu bağlamda, çalışmada ilk olarak sivil toplum kuruluşlarının dışında kalan diğer refah sağlayıcı aktörler olan devlet, aile ve piyasanın (özel sektör) yaşlılara yönelik faaliyetleri genel bir perspektiften değerlendirilerek sivil toplum kuruluşlarının refah sağlayıcı aktör olarak fonksiyonları açıklanacaktır. Daha sonra Türkiye’de refah sağlayıcı bir aktör olarak sivil toplum kuruluşlarının geçmişi ve bugünü, sivil toplum kuruluşlarının yaşadıkları sorunlarla birlikte değerlendirilecektir. Sonraki bölümde ise araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, modeli, araştırma grubu, veri toplama aracı, verilerin analizi ve bulgular sunularak sonuç başlığı ile çalışma sonlandırılacaktır.

I- YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALARDA REFAH SAĞLAYICI AKTÖRLERİN GENEL DURUMU

Devlet, aile, piyasa (özel sektör) ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan refah sağlayıcı aktörlerin yaşlılara yönelik yaklaşımları ilgili ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapısına göre belirlenmektedir ve dolayısıyla bir bütünlük arz etmemektedir (Korkut, 2019: 157, Kökalan Çımrın, 2019: 202-203). Bununla birlikte, yaşlılara yönelik sosyal politikaların kapsamı oldukça geniştir (Tokol ve Alper, 2020: 203).

Bu bağlamda *ilk olarak devlet*, tarihsel süreç içerisinde gerek finansman sağlayıcı gerek bizzat hizmet sunucu ve gerekse mevzuatı ve uygulamaları düzenleyici rolü ile her zaman en etkin refah sağlayıcı aktör olmuştur (Koray, 2008: 36; Şenkal, 2017: 39-40). Nitekim yaşlılara yönelik sosyal politikalarda da devlet en etkin refah sağlayıcı aktör olarak öne çıkmaktadır. Devletin refah sağlayıcı politikaları kapsamında temel olarak emeklilik, sağlık, sosyal bakım ve sosyal içerme politikaları yer almaktadır (Yılmaz, 2018: 178).

İkinci olarak, birey ve toplum için her zaman öncelikli konumda olan *aile*, tarih boyunca çocuk, engelli, yaşlı gibi bakıma ve desteğe ihtiyaç duyan üyelerine ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli

destekler ve yardımlar sağlayarak refah sağlayıcı aktör konumunda yer almıştır (Morgan ve Kunkel, 2007: 149). Sosyal politika alanında aile kurumunun etkisi her zaman mevcut olmuşsa da söz konusu etki ailenin yaşadığı değişim ile paralel bir şekilde değişmiştir (Çamur Duyan, 2019: 128). Çünkü aile, yüzyıllardır bireylerin hayatında var olan sosyal bir kurum olmasına karşın ne kendi içindeki döngüde ne de tarihsel perspektifte asla statik bir konumda olmamıştır. Sosyal bilimlerde aile iki grupta incelenmektedir: Birincisi, daha sıkı ilişki bağları barındıran ve en az üç kuşaktan oluşan, kadınların ücretli istihdamdan uzak olarak ücretsiz ev işleri yaptığı güçlü aile; ikincisi ise daha zayıf ilişki bağları olan, kadınların istihdam içerisinde olduğu ve az kuşaktan oluşan zayıf ailedir (Gurich ve Vivar, 2019: 3). Sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte geniş aile modelinden çekirdek aile modeline geçiş ve kadın ve erkeğin gelenekselleşmiş toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesi ile birlikte evlilik kurumunda meydana gelen değişiklikler toplumun en küçük yapısı olan aileye yansiyarak hem bireylerin üstlendiği rolleri hem de bu rollere dair beklentileri değiştirmiştir (Morgan ve Kunkel, 2007: 155). Aile kurumunda yaşanan bu değişimlerden yaşlı birey olumsuz etkilenmektedir. Kendine özel pek çok olumsuz durum barındıran yaşlılık süreci içerisinde ailenin destekleyici fonksiyonu genel olarak bakım hizmetleri kapsamında değerlendirilse de en yakınlarının maddi ve manevi bütün desteklerine ihtiyaç duyan yaşlı birey, aile yapısında meydana gelen değişikliklerden ötürü beklediği ve ihtiyacı olan desteği görememektedir. Bu noktada ihtiyacı olan desteği aile dışındaki diğer refah sağlayıcı aktörler sağlamaya çalışmakta (Altan ve Şişman, 2003: 12- 13, Taşçı, 2010: 182), özellikle bakım hizmetleri konusunda ailenin konumunun ne olacağı ve devlet ile nasıl bir ilişki içerisinde olacağı tartışılmaktadır (Walker, 1991: 95). Çünkü ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değişimlerle birlikte gelinecek noktada aile yeni konjonktürde yaşlı bireyin bakımını gerçekleştirmede çok çeşitli nedenlerle zorlanırken, devletin güçlü aile merkezli destekleyici politikalarını kamu yararı niteliğinde ön plana çıkarması ailenin konumunu iyice muğlaklaştırmakta, kamusal ve özel alan arasında belirsizlik oluşturmaktadır (Duben, 2018: 69-70). Bununla birlikte, nüfus yaşlanmasının bir sonucu olan kamu harcamalarının artan mali yükünün azaltılması için aileyi daha merkezi konuma koyan politikalar düşünülmektedir. Buna göre, kamu üzerinde artan mali yükü azaltmak için öngörülen çözüm; zayıf aile yapılarının olduğu ülkelerde devleti mümkün olduğunca uzak tutarak piyasaya yoğunlaşılması (Zigante , 2018: 37), Türkiye gibi güçlü aile yapılarının olduğu ülkelerde ise devlet, piyasa ve ailenin birlikte sorumluluk üstlenerek karma bir ortaklık oluşturulması yönündedir (Duben, 2018: 70). Ancak, Türkiye özelinde güçlü aile yapısının çözülerek zayıf ailelerin artacağına öngörüldüğü ileriki yıllarda aile kurumunun yaşlılara yönelik sosyal politikadaki yeri daha çok tartışılacaktır. Bu noktada ailenin bıraktığı boşluğu devletin ve piyasanın dolduracağı öngörülmektedir (Altan ve Şişman, 2003: 12-13, Taşçı, 2010: 182).

Bir diğer refah sağlayıcı bir aktör ise piyasadır (özel sektördür). Piyasada faaliyet gösteren işletmelerin çalışanlarına, müşterilerine, tedarikçilerine ve topluma karşı geniş kapsamlı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluğun ismi kurumsal sosyal sorumluluktur (Valor, 2005: 192). Kurumsal sosyal sorumluluğun işletmelere piyasa değerlerinin artması, sermaye bulmalarının ve yatırım almalarının kolaylaşması, insan kaynakları politikalarında motivasyon ve etkinliklerinin artması gibi pek çok faydası vardır. Kurumsal sosyal sorumluluğun topluma olan faydaları ise insan haklarının geliştirilmesi; eğitim, sağlık, kültür alanlarına yatırımın artırılması; kadın ve çocuk işgücünün sömürülmesine engel olma ve sürdürülebilirliğin artırılması şeklinde belirtilebilir (Aktan ve Börü, 2007: 20-21). Ancak, işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında yoksulluğu önleme, eğitim, sağlık, konut yardımları gibi sosyal politika faaliyetleri dünyada sınırlı bir uygulamaya sahiptir (Taşçı, 2017: 159-160). Aynı durumun yaşlılara yönelik kurumsal sosyal sorumluluk için de geçerli olduğu söylenebilir. Ekonominin kilit oyuncularını olan işletmeler, toplumun yaşlanan ekonomiye uyum sağlamasını kolaylaştırmada ve toplumun sosyal sorumluluk standartlarını yükseltmede hayati

bir öneme sahip olmasına rağmen, yapılan araştırmalar işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk planlarında yaşlılara ve yaşlanmaya ilişkin bir stratejilerinin olmadığını göstermektedir. Örneğin, Liad Ortar tarafından Mayıs 2020’de yapılan, işletmelerin yaşlılara ve yaşlanmaya yönelik kurumsal sosyal sorumluluk planlarını içeren toplam 37 kurumsal sosyal sorumluluk envanterinin derlenerek incelendiği çalışmanın sonucuna göre, küresel perspektifte işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk planlarının %78’inin, bir diğer ifadeyle 37 kurumsal sosyal sorumluluk planından 29’unun özel olarak yaşlanmayla ilgili bir içeriğe sahip olmadığı saptanmıştır (Ortar, 2020: 84). Durumun Türkiye perspektifi de benzerdir. Türkiye’de işletmelerin sosyal sorumluluk projeleri ağırlıklı olarak kız çocuklarının eğitim sorunlarına ve çevresel sorunlara yönelik gerçekleştirilmektedir ve yaşlılara yönelik projeler küresel perspektife paralel bir şekilde azdır. Avivasa’nın “Her Yaşta” projesi yaşlılara yönelik ender sosyal sorumluluk projelerinden biri olarak örnek verilebilir. Projedeki amacı Türkiye’nin yaşlanmaya hazırlığına rehber olmak ve toplumun yaşlılık algısının pozitifte dönüşmesine katkıda bulunmak olan Avivasa, söz konusu projede Yaşama Dair Vakıf (YADA) ve Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Anabilim Dalı ile işbirliği içindedir (Avivasa, 2019). Bazı sosyal sorunların devamlılık göstermesi nedeniyle işletmelerin tek başlarına yeterli olamayabileceği, bu noktada işletmelerin devletin ve sivil toplum örgütlerinin ortaklığına ihtiyaç duyabilecekleri göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir (Dalyan, 2007: 37). Bu nedenle, yaşlılık devamlılık gösteren sosyal bir sorun olarak değerlendirildiğinde yaşlılara yönelik kurumsal sosyal sorumluluk için ortaklık çok önemli hale gelmektedir. Nitekim gerek dünya genelinde gerek Türkiye özelinde yaşlılara yönelik gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projelerinin ya üniversiteler ya da sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenmeleri bu durumu doğrulamaktadır.

Piyasanın yaşlılara yönelik uygulamalarının bir diğer ayağını kurumsal bakım hizmetleri oluşturmaktadır. Özel sektör tarafından açılan huzurevleri, yaşlı bakım merkezleri, gündüz bakımevleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu bağlamda Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün (EYHGM) Haziran 2022 verilerine göre, Türkiye genelinde 17.270 kişi kapasiteli ve hâlihazırda 12.069 kişinin hizmet gördüğü 264 adet özel huzurevi bulunmaktadır (EYHGM, 2022: 92).

A- Refah Sağlayıcı Bir Aktör Olarak Sivil Toplum Kuruluşları

Devlet, aile ve piyasa (özel sektör) dışında refah sağlayıcı bir diğer aktör ise sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşlarının refah sağlayıcı bir aktör olarak konumu, sosyal politikanın dinamik bir alan olması nedeniyle dönemsel farklılaşmalara maruz kalmıştır (Şenkal, 2003). İçinde bulunduğumuz dönem itibarıyla ise sivil toplum kuruluşlarının konumu pek çok nedenden ötürü sosyal politikada kilit bir noktadadır.

Fransızca-Latince kökenli bir kavram olan “çivil” kelimesi yurttaşla ilgili olan, şehir yaşamına ve adabına uygun olan, askeri ya da dini olmayan, kibar anlamlarını içeren ve tamamen Batı kökenli olan bir kavramdır (Mardin, 2020: 9). Kavramın “sivil toplum” kavramı haline gelmesi ise çeşitli toplumsal ve siyasal dinamiklerden kaynaklanmıştır (Abay, 2004: 272). Kavram, tarihsel süreç içerisinde çeşitli aşamalardan geçerek günümüzdeki anlamını kazanmıştır. Sivil toplum kavramının farklı tanımları mevcuttur. Literatürde çokça atıf yapılan Diamond’un tanımına göre sivil toplum, “örgütlü sosyal yaşamın gönüllü, kendi kendini üreten, kendi kendini destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurallara bağlı olan alanıdır. Sivil toplum devlet ve özel alan arasında duran aracı varlıktır” (Diamond, 1999: 45). Bir başka tanıma göre sivil toplum, “şiddet karşıtı bir tavır bürünen, kendi kendine örgütlenen, kendi kendini değerlendiren ve yansıtan hem kendileriyle hem de kendi eylemlerini çerçeveleyen, sınırlayan ve mümkün kılan devlet kurumlarıyla sürekli bir gerilim içerisinde olma eğiliminde bulunan yasal koruma altındaki devlet dışı kurumların karmaşık

ve dinamik bir topluluğunu hem tanımlayan hem de tasavvur eden bir ideal tip kategorisidir” (Keane, 1998: 6). Beckman (1997: 7)’a göre, sivil toplum devletle olan ilişkisinde özerk olan, toplumu oluşturan bireylerin kendi haklarının ve menfaatlerinin kendileri için kendileri tarafından korunduğu, gönüllülük esasına uygun olarak oluşturulmuş örgütlenmelerdir. Sivil toplum kavramını toplum ve sivil toplum arasındaki farklılıklara vurgu yaparak açıklayan Brand (2001: 963)’e göre ise sivil toplum, kendi menfaatlerini açıklayan, bilgi alışverişinde bulunarak karşılıklı ilişki içerisinde amaçlarını gerçekleştiren, devlete sorumluluk yükleyerek devletten taleplerde bulunan ve kamu alanı içerisinde ortak arzuları bulunan yurttaşları içinde barındıran bir toplumdur. Sivil toplum belirtilen mevcut tanımları dahilinde anlaşılınca kadar uzunca bir tarihsel süreç geçirmiştir. Bu bağlamda, tarihin farklı dönemlerinde, içinde bulunulan sosyal, siyasal ve ekonomik konjonktüre göre sivil toplum düşüncesi farklılaşmıştır (Mardin, 2020, Çaha, 2003, Tosun, 2001). Yine de sivil toplumu genel olarak devletle ilişkisinde özerk olan, toplumu oluşturan bireylerin kendi haklarının ve menfaatlerinin kendileri için yine kendileri tarafından korunduğu, gönüllülük esasına uygun olarak oluşturulmuş örgütlenmeler (Beckman, 1997: 7) şeklinde açıklamak mümkündür.

Sivil toplum alanında etkinlik gösteren kurumsal veya örgütlü yapılar ise sivil toplum kuruluşları (STK) olarak nitelendirilmektedir. Çağdaş toplumlar da gönüllü bireylerin örgütlenme özgürlüklerini kullanarak meydana getirdiği devlet ve özel sektör dışındaki her tür yapının STK olduğu yönünde büyük bir kabul söz konusu olmakla birlikte, “yurttaşların ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep vb. temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek; devletin, hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri; dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı ve benzerlerinden oluşan yapılar/ etkinlikler” STK olarak tanımlanmaktadır (Akbal, 2017: 105).

Dinamik bir alan olan sosyal politikanın tarihin farklı dönemlerinde farklı sosyal sorunların ortaya çıkışı ile birlikte anlamı ve kapsamı da değişmiş ve böylece refah sağlayıcı aktörlerin konumu da değişikliğe uğramıştır (Koray, 2008: 38). Dolayısıyla devlet, aile, piyasa ve STK’lardan oluşan refah sağlayıcı aktörler hep birlikte sosyal politika alanında var olmaya devam etmekte, ancak söz konusu aktörlerin fonksiyonları ve etki alanları farklı dönemlerde değişen sosyal, siyasal, toplumsal ve ekonomik yapıya göre farklılaşmaktadır (Alcock, May ve Rowlingson, 2011: 47). Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan yeni dünya düzeninde STK’lar sosyal politika alanında etkili bir aktör haline gelmiştir. Sosyal politikanın sorun alanlarının artması, kapsadığı kesimlerin genişlemesi ve bu doğrultuda ulaşmak istediği hedefler STK’ların da kuruluş amaçlarını çeşitlendirerek sosyal politika ve STK’lar arasında amaç benzerliğine yol açmış (Şenkal, 2003: 105) ve bazı noktalarda sosyal politikanın ve STK’ların çalışma alanlarını örtüştürmüştür (Altan, 2021: 32). Bir başka deyişle, günümüzde STK’lar kendi amaçlarına ulaştıkları ölçüde sosyal politikanın amaçlarını da gerçekleştirmiş olmaktadır (Şenkal, 2003: 105). Dolayısıyla, çeşitli sosyal sorun alanlarında faaliyet gösteren STK’lar sosyal politikanın temel amaçları olan gelir dağılımı, sosyal refah, sosyal barış, sosyal vatandaşlık ve sosyal adalet doğrultusunda hareket etmektedir (Akbal, 2017: 119-121). Söz konusu amaçlar doğrultusunda STK’ların çeşitli fonksiyonları olmakla birlikte temel olarak iki fonksiyondan bahsedilebilir: Birincisi, ekonomik açıdan bireyler ve sınıflar arasında oluşan dengesizliği gidermeye yönelik politikaların geliştirilmesi fonksiyonu, ikincisi ise demokratik hakların elde edilmesi fonksiyonudur (Şenkal, 2003: 105).

Ekonomik açıdan bireyler ve sınıflar arasında oluşan dengesizliği gidermeye yönelik politikaların geliştirilmesi fonksiyonu küreselleşme ile birlikte sosyal politikada yaşanan dönüşümle yakından ilişkilidir. Küreselleşme ve sosyal politikalar arasında ulusal boyutta devam eden mücadele, uluslararası politik ve kurumsal boyuta taşınmıştır (Özaydın, 2008: 176). Bu yeni boyutta devlete ilave olarak STK’ların da sosyal nitelikli politikalar hedefleyip uygulamaya koyabilmeleri ve bu

amaç doğrultusunda kamuoyunu bilgilendirerek lobi faaliyetleri yürütmeleri, politika yapıcılara başvurma, ikna, telkin, eylem yöntemleri gibi araçları kullanarak sosyal sorunların çözülmesine katkı sağlamaları söz konusudur (Altan, 2021: 32). Bu kapsamda devletin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını yerine getirmede yetersiz kaldığı noktada STK’lar önemli bir refah sağlayıcısı durumundadırlar (Kara, 2019: 162). Dolayısıyla, STK’lar ekonomik açıdan yetersiz konumda olanları, dezavantajlı grupları, haksızlığa uğrayanları, sosyal haklara yeterli bir şekilde ulaşamayanları, yolsuzluğa uğrayan kesimleri (Uğur, 2013: 222), toplumda özellikle kadınlar, dini gruplar, etnik azınlıklar gibi yeterince temsil edilemeyen ve geleneksel olarak dışlanan grupların temsil edilmesi için pek çok kanal oluşturmakta ve destekleme fonksiyonu üstlenmektedir (Diamond, 1999: 243).

Demokratik hakların elde edilmesi fonksiyonu ise STK’ların demokrasinin gelişmesini ve yerleşmesini sağlama fonksiyonu ile doğrudan ilişkilidir. Bu fonksiyon; toplumdaki bireyler arasında demokratik değerleri savunmak, temsil edilmeyen kesimleri desteklemek, katılımcı demokrasiyi sağlamak, bireyleri pasif vatandaş statüsünden aktif vatandaş statüsüne taşımak, hükümet ve bireyler arasında arabuluculuk yapmak, farklı isteklere sahip unsurlar arasında köprü kurarak sistemin krize girmesini engellemek ve bürokratik yapıları/karar alma mekanizmalarını etkileyerek demokrasi kültürünü oluşturmak unsurlarını içermektedir (Akbal, 2017: 111). Tüm bu unsurlar sivil toplumun varlığı için demokrasinin, demokrasinin varlığı için ise sivil toplumun olması gerektiğini ifade etmekte (Gümüş, 2014: 543), demokrasinin tarihsel süreç içerisinde sivil toplumun siyasal alanda verdiği mücadelelerle kazanılan bir yönetim biçimi olduğunu hatırlatarak demokratik hakları elde etmek konusunda sivil toplum düşüncesinin önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, STK’ların gerek demokrasiyi zedeleyen hükümetlere gerekse serbest piyasada bireylerin haklarını ihlal eden sektörlere karşı çeşitli baskı yöntemlerini kullanarak bireylerin haklarını kazanma, kurumsal düzenlemelere dönüştürme, geliştirme ve koruma işlevleri vardır (Özaydın, 2013: 86; Çaha, 2017: 64).

B- Türkiye’de Refah Sağlayıcı Bir Aktör Olarak Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye’de refah sağlayıcı bir aktör olarak sivil toplum kuruluşlarının gelişim süreci değerlendirilirken, Osmanlı Devleti’nden itibaren sürecin ele alınmasının daha doğru bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel bütün unsurlarını Osmanlı Devleti’nden kalan miras üzerine inşa etmiştir (Yücekök, 2000: 13). Buna göre, Osmanlı Devleti’nin siyasal kültürü ve bu kültüre bağlı toplum yapısının Batılı anlamda bir sivil toplum oluşumuna engel teşkil ettiği görülmekle birlikte, kendine özgü dinamiklerle belirli birtakım sivil toplum unsurları oluşturabildiği görülmektedir. Ancak, merkezîyetçi devlet yapısının sivil toplum unsurlarının özerk yapı sergilemesine engel olduğu aşikârdır (Çaha, 1994: 85-88, 94-99, Zariç, 2018: 310).

Bağımsız bir modern ulus-devlet olarak ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti’nde tek partinin hâkim olduğu ilk dönemlerde (1923-1945) bürokratik elitlere karşı durabilecek herhangi bir sınıfsal yapının olmaması (Akbal, 2017: 126); karşı durabilecek görece güçlü kesim sayılabilecek tarım burjuvazisi, toprak ağaları, taşradaki eşraf gibi grupların ekonomik çıkarları için elit bürokratlarla iş birliği içinde olması (Yücekök, 2000: 26) ve halkçılık ideolojisi çerçevesinde sınıfsız, imtiyazsız, çatışmasız ve kaynaşmış bir toplum oluşturma düşüncesi (Çaha, 2000: 193) sonucunda sivil toplumun gelişimi sekteye uğramıştır (Arslanel, 2017: 129). Böylece sivil toplumun tabandan genişlemesi mümkün olmamış, hatta hâlihazırda zayıf bir şekilde var olan sivil toplum kuruluşları ya kapatılmış ya da kapatılmak zorunda bırakılmıştır (Akbal, 2017: 127). Bununla birlikte, söz konusu dönemde sivil toplum unsurlarının devletle organik bir bağ içinde olması nedeniyle (TÜSEV, 2006: 36), tek parti iktidarının sivil toplumu kendi ideolojisini yerleştirmek için kullandığı bir araç olarak gördüğü de söylenebilir (TÜSEV, 2011: 55). Dolayısıyla, yeni siyasal rejimin halk tarafından benimsenmesini

sağlamak ve halk-devlet ilişkisini sağlamlaştırmak için kurulan Halk Evleri ile toplumsal kalkınma ve modernleşmenin sağlanması amacıyla kurulan Köy Enstitüleri sivil toplumun rejimin ideolojisi çerçevesinde kullanılan bir araç olduğunu destekler nitelikte örnek uygulamalar olarak kabul edilebilir (Arslanel, 2017: 131-132).

II. Dünya Savaşı sonrasında ise dünyada siyasal konjonktürde yaşanan değişim Türkiye'yi çok partili hayata geçmesi için zorlamıştır (Çakmak ve Adalar, 2014: 3). Çok partili hayatın Türk toplumuna kazandırdığı en olumlu unsurlardan biri ise sivil toplumdur. Çünkü sivil toplum, demokrasi ile benzer parametrelerle gelişmektedir. Ancak, demokrasinin bir “çoğulculuk yönetimi” olduğu anlayışı yerine “iktidara geçen çoğunluğun istediğini yapabileceği” bir yönetim anlayışı beklenen demokratik ortamın oluşmasını engellemiştir. Kamusal alanı yeniden düzenleme arzusu ile yapılan 1960 Müdahalesi ve 1971 Muhtırası, sivil toplum unsurlarının gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir (Arslanel, 2017: 140-145).

1980'li yıllar sivil toplum açısından yeni bir başlangıç noktasının olduğu dönem olarak kaydedilmelidir. Bu dönemi sivil toplum açısından etkileyen en önemli faktör elbette 1980 Askeri Müdahalesidir. Demokratik değerlerin askıya alındığı bir ortamda hazırlanan 1982 Anayasası, devletin yüce ve üst bir olgu olduğuna inanarak devletin merkezi gücünü abartmış, dolayısıyla sivil toplum alanını yok edecek kadar azaltmıştır (Aslan, 2010: 269). Derneklerin ve sendikaların faaliyetleri yasaklanmış, toplantı ve gösteri yürüyüşleri de toplumda kargaşaya sebebiyet verdiği için yasaklanmış, siyasal partiler kapatılmış, pek çok sendika ve siyasi parti yöneticisi aleyhine davalar açılmıştır (Tuncel, 2005: 728).

1980 sonrası dönemde, ülkemizde yaşanan bazı iç ve dış gelişmeler sivil toplumun gelişimine olumlu katkılar sağlamıştır (Çaha, 2017: 85). 1983'te iktidara gelen Turgut Özal'ın devleti bir amaç olarak değil toplumun refahını artıracak bir araç olarak görmesi (Doğan, 2007: 93) ve küresel gelişmelere paralel bir biçimde uyguladığı liberal ekonomi politikalarıyla devletin ekonomideki payını azaltmaya çalışması Türkiye'de devlet olgusunun sorgulanmasına yol açarak devleti baskı unsuru olarak gören bazı kesimleri devlet karşısında cesaretlendirmiştir (Zariç, 2018: 311). Ayrıca dönem içerisinde yaşanan ekonomik iyileşme ile ekonomik olarak büyüyen şirketlerin halkla ilişkiler politikalarıyla ilişkili olarak ilgi alanlarına giren dernekleri desteklemeleri (Turan, 1998: 203), geliri artan orta sınıfın gelirlerinin bir kısmını sivil örgütlenmeye ayırmaları ve bu alanda profesyonel bir yönetici kesimin ortaya çıkması (Doğan, 2007: 93), sanayileşmenin gelişmesi ile köyden kente göç ve kentleşme olgusunun ortaya çıkardığı manevi boşluk hissini gönüllü olarak bir araya gelerek toplumsal dayanışmayı hedefleyen bireylerin oluşturduğu bir sivil toplum anlayışının oluşması (Turan, 1998: 205) sivil toplumun daha fazla taraf kazanarak hızla gelişmesine neden olmuştur. Öte yandan, yapılan bazı anayasa değişiklikleri de sivil toplumun gelişimine katkı sağlayan iç gelişmelerdendir. Bu bağlamda, 1993 yılında radyo ve televizyon alanında devletin tekeli kaldırılmaya yönelik yapılan anayasa değişikliği (Yokuş, 2020: 7), özel radyo ve televizyon yayınları üzerindeki yasağın kalkması (Özbudun, 1998: 114), 1995 yılında yapılan başka bir anayasa değişikliğiyle sendikaların, derneklerin, vakıfların, kamu kurumu niteliğindeki mesleki kuruluşların ve siyasal partilerin üzerindeki siyasi faaliyet yasaklarının kaldırılması (Yokuş, 2020: 8) sonucunda sivil toplumu güçlendirecek yasal adımlar atılmıştır. Kısacası, liberal politikalar ve bu politikaların uzantısı şeklinde devam eden ülke içi siyasi ve ekonomik konjonktür sivil toplumun hızlı bir şekilde yükselişini sağlayan iç faktörlerdendir. İç faktörlerin yanında Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesi, küreselleşme, bilgi toplumunun gelişimi, ülkenin her yönüyle dünyaya açılması ve Türkiye'nin Avrupa Birliği süreci sivil toplumun gelişmesini sağlayan dış faktörler olarak belirtilebilir (Çaha, 2017: 86). Özellikle Avrupa Birliği süreci Türkiye'de sivil toplumun gelişimi adına önemli bir

konumdadır. Nitekim Türkiye'de AB adaylığının devam ettiği 2005-2015 yılları arasında derneklerin sayısının %48 gibi ciddi bir oranda artması bu durumu kanıtlar niteliktedir (Çaha, 2017: 87-93).

Günümüz Türkiye'sinde STK'ların toplum içinde yaygınlaştığı, sayılarının giderek arttığı, sivil toplum ifadesinin politik aktörlerde de kendine yer bulduğu yadsınamaz bir gerçektir (Zariç, 2018: 312). Ancak Friedrich-Ebert Stiftung (FES) Derneğinin Türkiye Temsilciliği'nin katkılarıyla Sivil Sayfalar tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'de Covid-19 pandemisi sivil toplumun gelişmesini olumsuz etkilemiştir. STK'ların en önemli ihtiyaçlarından olan yüz yüze iletişimin pandemi döneminde mümkün olmaması, araştırma yapamamaları, bulgularını paylaşamamaları ve pek çok STK görevlisinin işsiz kalması sivil toplum açısından olumsuz gelişmeler olarak değerlendirilmektedir (FES ve Sivil Sayfalar, 2021: 21). Bu bağlamda, tüm bu bahsi geçen olumlu ve olumsuz gelişmeler Türkiye'de STK'lar ile ilgili çeşitli tartışmaları ön plana çıkarmaktadır.

Söz konusu tartışmalardan ilki STK'ların yurt geneline yayılıp yayılmadığı ile ilgilidir (Akbal, 2017: 136). STK'ların büyük çoğunluğunun son 15-20 yıl içerisinde kurulduğu bilinmektedir. Söz konusu sivil toplum unsurlarının gelişmişliği pek çok ülkede dernekler üzerinden hesaplandığından derneklerin mevcut durumu ayrı bir öneme sahiptir (Çaha, 2017: 131). Türkiye genelinde en yaygın STK'lar derneklerdir. Derneklerin ise bölgeden bölgeye nicel varlığı büyük farklılık göstermektedir. Buna göre, en yüksek dernekleşme oranı %36,96 ile Marmara Bölgesi'ndedir. Marmara'yı sırasıyla %18,64 ile İç Anadolu, %12,80 ile Ege, %11,60 ile Karadeniz, %9,06 ile Akdeniz, %5,96 ile Güneydoğu Anadolu takip etmektedir. Türkiye'de en az dernekleşmenin olduğu bölge ise %4,97 ile Doğu Anadolu'dur. Dernek sayısının en yüksek olduğu iller ise sırasıyla 25.208 adet dernekle İstanbul, 11.847 adet dernekle Ankara, 6.651 adet dernekle İzmir'dir (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022). Yani Türkiye genelinde faaliyet gösteren 122.203 adet derneğin üçte birinden fazlası 3 metropol şehirdedir. Söz konusu durum STK'ların Türkiye genelinde homojen bir şekilde dağılmadığı ve STK söyleminin ülke genelinde yaygınlaşmadığı anlamına gelmektedir.

Tartışılan bir diğer konu Batı'daki örnekleriyle karşıt bir şekilde işleyen örgüt içi demokrasi anlayışıdır (Akbal, 2017, s. 141). Bu bağlamda, Türkiye'deki STK'ların en büyük sorunlarından biri patronaj ilişkilerin mevcut olmasıdır (Zariç, 2018: 312). STK'ların demokratik yapıyı güçlendiren yapılar olması gerekirken Türkiye'deki pek çok STK kendi içinde yeterince demokratik olamamaktadır. Türkiye'deki STK'larda genel olarak demokratik karar alma mekanizmaları gelişmiş gibi görünse de söz konusu mekanizmaların işlevselliği her zaman tartışılan önemli bir konudur (TÜSEV, 2011: 108).

Türkiye'de STK'ların eleştirildiği bir diğer nokta, yine demokrasi ile yakından ilişkili olarak diğer STK'larla iş birliği ve paylaşım eksikliği olduğu üzerinedir. STK'ların farklı görüşleri dinleyen, önemseyen ve dikkate alan bir iletişim metoduyla hareket etmesi gereken yapılar olması gerekirken, Türkiye'deki çoğu STK'nın çok katı bir tutum içine girdikleri ve hem kendi faaliyet alanındaki hem de faaliyetleri dışındaki diğer STK'larla çok sınırlı ilişkiler ve yetersiz iletişim ağları kurdukları gözlemlenmektedir (TÜSEV, 2006: 118). Nitekim Türkiye'de medyada STK'ların görünümünü analiz eden bir araştırma sonucuna göre, herhangi bir STK haberinde, başka bir STK isminin bulunma oranı %3 olarak ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, medyaya yansıyan bir STK haberinde başka bir STK'dan bahsedilmeme oranı %97'dir (YADA Vakfı, 2020: 42).

Türkiye'de STK'lara yöneltilen en önemli eleştirilerden biri de devletle olan ilişkileri ile ilgilidir. Teoride özerk (otonom) olması gereken, amaçları için devletle diyaloglarının ve iş birliklerinin optimum düzeyde olması gereken STK'ların ülkemizde çeşitli askeri ve takiben yasal müdahalelerle sınırlandırılması ve bazen yasaklanması STK'ların devlet ile ilişkilerini olumsuz bir zemine

oturtmuştur. AB süreci ve devamında yeni yasal reformlarla bu konuda bir iyileşme söz konusu olsa da devlet-STK ilişkisi halen sıkıntılıdır (TÜSEV, 2006: 74-75). Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) araştırma sonucuna göre, Türkiye'deki STK'ların %78'i sık sık veya zaman zaman devletin haksız müdahalesine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Yine aynı araştırma sonucuna göre, STK'ların %8'i devletin STK'larla diyalog içinde olmadığını, %68'i devletin bazı STK'larla gerekli gördüğü durumlarda diyaloglara girdiğini belirtirken yalnızca %3'ü kurumsallaşmış bir devlet-STK diyalogu olduğunu ifade etmektedir (TÜSEV, 2011: 135).

Türkiye'de STK'ların yaşadıkları bir diğer sorun, amaçlarını gerçekleştirebilmek için çok büyük bir öneme sahip olan mali sürdürülebilirlik konusudur. Türkiye'de STK'ların elde ettiği mali kaynak çeşitliliğine (üyelik aidatları, yabancı kuruluşlardan gelen bağışlar, bireysel bağışlar, şirketlerden gelen destekler, kamu fonları ve ürün/hizmet satışından elde edilen gelirler) rağmen mali kaynak yetersizliği Türkiye'deki STK'ların %70' i tarafından en önemli üç sorundan biri olarak görülmektedir (TÜSEV, 2015: 97). Mali kaynakların yetersizliği nedeniyle başka birtakım sorunlar da baş göstermektedir. STK'lar örgütsel varlıklarını devam ettirmek için finansal kaynak bulma mücadelesi içine girerek asıl varoluş nedenlerini geri plana atmakta, mali kaynak getirecek uyumlu projeler üretmekte ve böylece demokratikleşme sürecine katkı ve kamusal tartışma alanını genişletme işlevleri sınırlı kalmaktadır (Zariç, 2018: 312).

Görüldüğü üzere, Türkiye'de STK'ların tür ve faaliyet alanı fark etmeksizin birçok ortak sorunu mevcuttur. Ancak, yaşadıkları önemli sorunlara rağmen, demokrasi kültürü gelişmiş ülkelerdeki kadar olmasa da Türkiye'deki STK'ların da ülkemizde yaşanan çok farklı alanlardaki sorunlara veya çok farklı grupların sorunlarına çözüm bulma gayreti içerisinde oldukları bir gerçektir. Bu gruplardan biri de yaşlılardır.

II- Alan Çalışması ²

A- Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Ankara'da yaşlılara yönelik faaliyet gösteren derneklerin sosyal politikadaki rolünün belirlenmesine katkı sağlamaktır. Söz konusu amaca ulaşmak için belirlenen alt amaçlar ise,

1. Derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında karar mekanizmalarındaki etkilerine ilişkin algılarını,
2. Derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında alınan kararlara etki etmek için kullandıkları yöntemleri ve araçları,
3. Derneklerin bugüne kadar etkili oldukları sosyal politika kararlarını,
4. Derneklerin karar alıcılardan beklentilerini tespit etmek ve değerlendirmektir.

B- Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın hangi yöntem kullanılarak tasarlandığı, araştırma grubunun nasıl belirlendiği, veri toplama aracının nasıl oluşturulduğu, verilerin nasıl toplandığı ve verilerin hangi yöntem kullanılarak analiz edildiği açıklanacaktır.

² Alan çalışması, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 23 Ocak 2022 tarihli ve E-11054618-302.08.01-71783 sayılı izin yazısı ile gerçekleştirilmiştir.

i) Araştırma Modeli

Çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanmıştır. İlişkilerin, etkinliklerin, durumların ya da materyallerin niteliğinin incelendiği araştırmalarda kullanılan nitel araştırma yöntemi, sosyal bilimlerde derinlemesine ve ayrıntılı bilgi sağladığından tercih edilen bir yöntemdir (Fraenkel ve Wallen, 2006: 429). Başka bir deyişle, nitel araştırma yöntemi araştırılan konu hakkında betimsel ve gerçekçi bir resim sunmayı amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 86). Bu çalışmada da derneklerin temsilcilerinin her biri ile görüşme gerçekleştirilerek, kendi bakış açıları ekseninde yaşlılara yönelik sosyal politikadaki rollerinin derinlemesine ve ayrıntılı bir biçimde analiz edilmesi hedeflenmiştir.

ii) Araştırma Grubu

Araştırma, yaşlılara yönelik sosyal politikalarda derneklerin rolünü nitel araştırma yöntemiyle Ankara ili özelinde inceleyeceği için araştırma grubu olarak Ankara’da yaşlılara yönelik faaliyet gösteren dernekler kapsama alınmıştır. Dolayısıyla, çalışmada nitel araştırma yönteminin amacına uygun olarak derinlemesine bilgi edinilmesini sağlayan amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme, çalışmanın amacına bağlı olarak derinlemesine araştırma yapılmasına öncelik vermektedir. Belli özelliklere sahip olan özel bir durum çalışılmak istendiğinde bu örnekleme yöntemi tercih edilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019: 92-93). Bu bağlamda, çalışmanın Ankara ile sınırlı olduğu ve yaşlılara yönelik faaliyet gösteren dernekleri kapsama aldığı düşünüldüğünde amaçsal örnekleme yöntemi uygun görülmüştür. Çalışmada sivil toplum kuruluşu olarak sadece derneklerin kapsama alınmasının nedenleri ise ilk olarak sivil toplum unsurlarının gelişmişliğinin pek çok ülkede dernekler üzerinden değerlendirilmesi ve bu nedenle derneklerin mevcut durumunun ayrı ve belirleyici bir öneme sahip olması (Çaha, 2017: 131), ikinci olarak Türkiye’de en çok faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının dernekler olması, üçüncü ve son olarak araştırmanın analiz yöntemi olarak belirlenen nitel analiz yönteminde önemli olan hususun araştırma grubunun daha geniş kapsamlı olması değil, kasıtlı olarak seçilen örnekleme konu hakkında derinlemesine bilgi toplanacak bireylerin olmasıdır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019: 258). Öncelikle, Türkiye’de belirli bir kitleye yönelik olarak kurulan STK’lar arasında sadece yaşlılara yönelik olarak kurulan STK’ların sayısının çok olmadığı ifade edilmelidir. Ankara ilinde faaliyet gösteren 11.847 dernek arasında sadece 11 adet dernek spesifik olarak yaşlılık ve yaşlanma alanında faaliyet göstermektedir (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022). Derneklerden 1’i (Süleyman Demirel Huzurevi Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi Yardımlaşma Dayanışma Yaşatma Eğitim ve Kültür Derneği) Çubuk’ta olması nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır. İlk aşamada, kalan 10 adet derneğin araştırma grubunu oluşturması planlanmıştır. Ancak araştırma kapsamında görüşme yapılması planlanan ve araştırma grubu içinde yer alan derneklerden Kocaçınar Hayat Boyu Öğrenme ve Aktif Yaşama Destek Derneğine iletişim kurulamaması nedeniyle ulaşılamamıştır. Yaşlılık Konseyi Derneğinin ise kurulan iletişim sonucu kapatıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Dolayısıyla, söz konusu iki dernek araştırma grubundan çıkarılmış, araştırma grubundaki dernek sayısı 8’e düşmüştür. Araştırma grubunun son hali Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Görüşme Yapılan Derneklerin Adları/Unvanları ve Çalışmada Kullanılan Kısaltmaları

Görüşme Yapılan Derneğin Adı/Unvanı ³	Çalışmada Kullanılan Kısaltması
Beysukent Yaşlılara Saygı Derneği	Beysukent YSD
Çankaya Yaşlılara Saygı Derneği	Çankaya YSD
Çayyolu Yaşlılara Saygı Derneği	Çayyolu YSD
Konutkent Yaşlılara Saygı Derneği	Konutkent YSD
Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları YDD
Saray Huzurevi Rehabilitasyon Spor Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	Saray HRSKYDD
Ümitköy Yaşlılara Saygı Derneği	Ümitköy YSD
Yaşlıları Koruma Derneği	

iii) Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak görüşme yöntemi seçilmiştir. Görüşme yönteminin seçilmesi, nitel araştırma yönteminin derinlemesine ve ayrıntılı bilgi sağlama özelliği ile yakından ilişkilidir. Görüşme yöntemi, esnek bir araştırma aracı olduğundan konu hakkında derinlemesine bilgi sağlamaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019: 158). Derneklerle görüşmek için araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu bağlamda, görüşme formunun araştırmanın amacıyla doğrudan ilgili soruları içerdiği ve direkt araştırma için hazırlandığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

iv) Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak 8 dernek temsilcisiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi sosyal bilimlerde açık uçlu sorulara verilen cevapların analizinde sıklıkla kullanılmaktadır (Bilgin, 2014: 58). İçerik analizi, bir araştırma metninin bazı kelimelerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik bir yöntemdir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019: 259). İçerik analizi ile yapılan kategorileştirme işlemi basit bir tasnif ya da mekanik bir düzenlemenin aksine ispat etme, ortaya koyma, gösterme, yani anlamı aydınlatma amacına hizmet edebilecek nitelikte bir kategorilendirmenin ifadesidir, anlama ilişkin bir kanıt inşasıdır (Robert ve Bouillaget'ten aktaran Bilgin, 2014: 2). İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler belirli temalar kapsamında bütünleştirilerek okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleme ve yorumlama işlemi yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 206). İçerik analizi 6 aşamadan oluşmaktadır. İlk iki aşamada araştırmanın sırasıyla amacı ve örnekleme belirlenmektedir. Üçüncü aşamada örneklemeden veriler toplanmaktadır. Dördüncü aşamada, toplanan veriler detaylı bir biçimde incelenerek kategorilere ayrılmaktadır. Beşinci aşamada söz konusu kategorilerin frekansları (bir metinde belirli bir ögenin görülme sıklığı) nicel olarak belirlendikten sonra en son aşama olarak değerlendirme, çıkarsama ve yorumlama yapılmaktadır (Bilgin, 2014: 11).

³ Araştırma grubundaki 5 dernek (Beysukent Yaşlılara Saygı Derneği, Çankaya Yaşlılara Saygı Derneği, Çayyolu Yaşlılara Saygı Derneği, Konutkent Yaşlılara Saygı Derneği ve Ümitköy Yaşlılara Saygı Derneği) birleşerek Uluslararası Yaşlılara Saygı Federasyonunu oluşturmuştur. Söz konusu dernek temsilcileri, federasyon oldukları için ortak politikalar bütünü altında hareket ettiklerini, bu bağlamda amaçlarının, yöntemlerinin ve stratejilerinin de ortak olduğunu belirterek 5 derneğin görüşme sorularına verecekleri cevapların aynı olacağını, bundan dolayı ortak bir görüşme gerçekleştiriminin daha uygun olacağını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda söz konusu 5 derneğin temsilcisinin katılımı ile Uluslararası Yaşlılara Saygı Federasyonu binasında ortak görüşme gerçekleştirilmiştir.

III- BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde 8 dernek temsilcisi ile yapılan görüşmelerin içerik analizi yöntemiyle analiz edilmesiyle elde edilen bulgular aktarılacaktır.

A- Derneklerin Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Kapsamında Alınan Kararlara Etkilerine İlişkin Algıları

Araştırmanın birinci alt amacını oluşturan “Derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında karar mekanizmalarındaki etkilerine ilişkin algılarını anlamak” için dernek temsilcilerine “Derneğinizin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında alınan kararlara nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş, derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında karar mekanizmalarındaki etkilerine ilişkin algıları “Olumlu” ve “Olumsuz” olmak üzere 2 tema altında analiz edilmiştir.

Tablo 2. Derneklerin Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Kapsamında Karar Mekanizmalarındaki Etkilerine İlişkin Algıları

Olumlu	Olumsuz
Yaşlıları Koruma Derneği	Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları YDD, Saray HRSKYDD, Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD

Araştırmanın birinci alt amacına ilişkin bilgiler değerlendirildiğinde; derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında alınan kararlara etkilerine ilişkin algılarının olumsuz temada yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Derneklerin çoğunluğunun yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında alınan kararlara etkilerinin olmadığını düşünerek algılarını olumsuz temada değerlendirmeleri, amaçlarından biri demokrasiyi pekiştirmek için devletin faaliyetlerini gözetim altına alarak veya toplumun çıkar ve taleplerini şekillendirip devlete ileterek pasif yurttaşlıktan aktif yurttaşlığa geçmekte önemli bir araç olmak (Erdoğan Tosun, 2008: 131) olan sivil toplum kuruluşları açısından beklenen bir durum değildir. Bununla birlikte, derneklerin söz konusu durumdan memnun olmadıkları, karar alma süreçlerinde etkili olmak istedikleri görülmektedir. Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD’ nin “*Federasyonumuzun sosyal politikalara yönelik kararlarda hiçbir etkisi olmuyor. Devletle bir araya gelmiyoruz çünkü. Devlet bizim gibi yani nasıl desem siyasi olarak bağımsız davranan, birilerine bağlı olmayan STK’lar ile arası iyi değil. İlgilenmiyorlar (...) Bizi dinlemiyorlar (...) Türkiye’deki STK ve siyaset arasındaki kuvvetli bağ bizi olumsuz etkiliyor (...)*” açıklaması bu durumu özetlemektedir.

B- Derneklerin Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Kapsamında Alınan Kararlara Etki Etmek İçin Kullandıkları Yöntemler ve Araçlar

Araştırmanın ikinci alt amacını oluşturan “Derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında alınan kararlara etki etmek için kullandıkları yöntemleri ve araçları tespit etmek” için dernek temsilcilerine “Derneğinizin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında alınan kararları etkilemek için ne tür çalışmalar yapıyor? Kullandığınız yöntemler ve araçlar nelerdir?”

sorusu yöneltilmiştir. Dernek temsilcilerinin verdikleri cevaplar aracılığıyla ilgili bilgiler elde edilmiş, derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında alınan kararları etkilemek için kullandıkları yöntemler ve araçlar “Üniversitelerle İş Birliği”, “Eğitim Seminerleri”, “Toplantılar”, “Projeler”, “Etkinlikler” ve “STK’larla İş Birliği” olmak üzere 6 kategoride analiz edilmiştir.

Tablo 3. Derneklerin Kullandıkları Yöntemler ve Araçlar

Üniversitelerle İş birliği	Eğitim Seminerleri	Toplantılar	Projeler	Etkinlikler	STK’larla İş birliği
Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları	Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları	Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları	Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD,	Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD,	Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD,
YDD, Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD	YDD, Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD	YDD, Saray HRSKYDD, Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD,	Konutkent YSD, Ümitköy YSD, Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları YDD	Konutkent YSD, Ümitköy YSD, Yaşlıları Koruma Derneği Saray HRSKYDD	Konutkent YSD, Ümitköy YSD,

Araştırmanın ikinci alt amacına ilişkin bilgiler değerlendirildiğinde; derneklerin pek çok farklı yöntem ve araç kullandığı bulgusuna ulaşılmakla birlikte çoğunluğunun bu farklı yöntem ve araçlar içerisinde ortak yöntemler ve araçlar benimsediği görülmektedir. Bununla birlikte, görüşmede derneklerin söz konusu yöntem ve araçları kararları etkilemek için değil, kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıklarının altı çizilmiştir. Buna göre, görüşmelerde Beysukent YSD temsilcisinin “*Kullandığımız araçların kararları etkilemekten ziyade derneğimizin varlık sebebi ile alakalı olduğunu söyleyebilirim.*” ifadesi ve Saray HRSKYDD temsilcisinin “*Alınan sosyal politika kararlarını etkilemekten ziyade derneğimizin amacına yarar sağlayabilecek iş adamları ve yerel yönetimlerle toplantı düzenleme girişimimiz oldu.*” ifadesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Derneklerin kullandıkları yöntem ve araç yelpazesinin çeşitlilik göstermesine rağmen yöntem ve araçları kararları etkilemek için değil, kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmaları, söz konusu yöntem ve araçların fonksiyonel ve yapıcı olmamasından ziyade, derneklerin siyasal aktörlerle uygun bir frekansta iletişim sağlayarak siyasal sistemin halka karşı sorumluluğunu artıran baskı mekanizması olma görevlerini yerine getirememelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, derneklerin bir kısmının taleplerini, tekliflerini, önerilerini ve isteklerini politikacılara kabul ettirecek bir baskı ortamı oluşturmak konusunda tükenmişlik hissiyatı yaşadığı, bu bağlamda söz konusu baskı ortamını oluşturacak gücü kendilerinde bulamadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca, ulaşılan sonuçlara göre Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD dışında “STK’larla İş Birliği” kategorisini benimseyen dernek yoktur. TÜSEV (2006) de Türkiye’deki çoğu STK’nın çok katı bir tutum içine girdiğini ve hem kendi faaliyet alanındaki hem de faaliyetleri dışındaki diğer STK’larla çok sınırlı ilişkiler ve yetersiz iletişim ağları kurduğunu belirtmektedir (TÜSEV, 2006: 118). Dolayısıyla, diğer STK’larla iş birliğinin az olması bulgusu TÜSEV’in araştırma bulgularıyla örtüşmektedir.

C- Derneklerin Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar Kapsamında Etkili Oldukları Kararlar

Araştırmanın üçüncü alt amacını oluşturan “Derneklerin bugüne kadar etkili oldukları sosyal politika kararlarını tespit etmek” için dernek temsilcilerine “Bugüne kadar çalışmalarınızın hangi kararlar üzerinde etkili olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Dernek temsilcilerinin verdikleri

cevaplar aracılığıyla ilgili bilgiler elde edilmiş, derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında etkili oldukları kararlar “var” ve “yok” olmak üzere iki kategoride analiz edilmiştir.

Tablo 4. Derneklerin Etkili Oldukları Kararlar

Var	Yok
Yaşlıları Koruma Derneği	Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları YDD, Saray HRSKYDD, Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD

Araştırmanın üçüncü alt amacına ilişkin bilgiler değerlendirildiğinde; derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında bugüne kadar etkili oldukları kararları çoğunlukla “yok” kategorisinde değerlendirdikleri, sadece Yaşlıları Koruma Derneğinin kararlarda etkilerinin olduğunu düşünerek “var” kategorisinde değerlendirdiği görülmektedir. Buna göre, Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD, Saray Huzurevi Rehabilitasyon Spor Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ve Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği “Yok” kategorisinde değerlendirmiştir. Söz konusu derneklerden Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD bu durumu “*Maalesef karar alıcılarla bir temasımız veya bir ilişkimiz olmadığından hiçbir karar üzerinde etkili olmadık.*” açıklaması ile Saray HRSKYD “*Dernek olarak şimdiye kadar hiçbir kararda etkili olmadık. Zaten bizim amacımız genel anlamda kararlara etki etmek değil, huzurevimizdeki yaşlılarımızın mobilitasının yüksek standartlarda sağlanması için otomatik asansörlü aracı almak.*” açıklaması ile ve Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları YDD ise “*Alanımızda verilen herhangi bir karara etkili olmadık. Daha çok bize yöneltilen hukuki çerçevede hizmetlerimizi en iyi nasıl uyguluyoruz derindeyiz*” açıklaması ile belirtmiştir. Söz konusu bu durum demokratik hakların elde edilmesi fonksiyonu kapsamında karar alma mekanizmalarını etkileyerek demokrasi kültürünü oluşturma ve yerleştirme amacıyla olan (Akbal, 2017: 111) STK’lar için beklenmeyen bir bulgudur. Sadece Yaşlıları Koruma Derneği söz konusu soruyu “Var” kategorisinde değerlendirmiştir. Yaşlıları Koruma Derneğinin bu soruya olumlu cevap vermesinin nedeni ise ülkemizde Yaşlıları Koruma Derneği faaliyet gösterene kadar spesifik olarak yaşlılara yönelik sosyal politika alanında faaliyet gösteren STK’nın olmaması ve dolayısıyla ilk uygulamaların söz konusu derneğin çabalarıyla ortaya çıkmış olmasına bağlanabilir. Nitekim söz konusu derneğin temsilcisinin de “*Biz Türkiye’de yaşlılık ve yaşlanma alanına dikkat çeken ilk derneğiz, belki de ilk sivil toplum örgütüyüz. Bu nedenle pek çok kararda etkili olduğumuzu düşünüyoruz. Bu kararlara örnek olarak 18-24 Mart tarihleri arasının Yaşlılara Saygı Haftası olarak düzenlenmesi gelir (...)* Bunun dışında yaşlı pasosu, 65 yaş üzeri yaşlılarımıza çeşitli kurum ve kuruluşlarda tanımlanan indirimler, evde bakım, araçsız yardım, yaşam boyu öğrenme, sosyal etkinlikler vb. gibi pek çok uygulama ilk olarak derneğimiz tarafından yapılmış ve teklif edilmiş olup, ilgili yerel yönetimler ve ilgili kurum ve kuruluşların aldığı kararlarda örnek ve ilham kaynağı olmuştur” açıklamaları ile bu durumu vurgulamaktadır. Derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında bugüne kadar etkili oldukları kararları çoğunlukla “yok” kategorisinde değerlendirmeleri, araştırmanın birinci alt amacını oluşturan “*Derneğinizin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında alınan kararlara nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?*” sorusuna verilen cevaplar ile paralellik arz etmektedir. Bir başka deyişle, “Yaşlılara yönelik sosyal politika

kararlarına etkilerine ilişkin algılarını” olumlu ve olumsuz temada değerlendiren dernekler ile “yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında etkili oldukları kararları” var ve yok kategorisinde değerlendiren dernekler aynı derneklerdir.

D- Derneklerin Karar Alıcılardan Beklentileri

Araştırmanın dördüncü alt amacını oluşturan “Derneklerin karar alıcılardan beklentilerini tespit etmek” için dernek temsilcilerine “Yaşlılara yönelik sosyal politikalarda karar alıcılardan beklentileriniz nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Dernek temsilcilerinin verdikleri cevaplar aracılığıyla ilgili bilgiler elde edilmiştir. Derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalarda karar alıcılardan beklentileri “Bakım Sigortası Oluşturulması”, “Devletin STK’larla İş Birliği İçinde Olması”, “Gönüllü Katılımlara İlişkin Toplumsal Bilinci Yükseltmesi”, “Denetleme Mekanizması Geliştirmesi”, “İlgili Sosyal Politikaların Niceliğini ve Niteliğini Artırması” ve “Maddi Destek Vermesi” olmak üzere 6 kategoride analiz edilmiştir.

Tablo 5. Derneklerin Karar Alıcılardan Beklentileri

Bakım Sigortası Oluşturulması	Devletin STK’larla İş Birliği İçinde Olması	Gönüllü Katılımlara İlişkin Toplumsal Bilinci Yükseltmesi	Denetleme Mekanizması Geliştirmesi	İlgili Sosyal Politikaların Niceliğini ve Niteliğini Artırması	Maddi Destek Vermesi
Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları YDD	Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları YDD Beysukent YSD Çankaya YSD Çayyolu YSD Konutkent YSD Ümitköy YSD	Saray HRSYKDD Beysukent YSD Çankaya YSD Çayyolu YSD Konutkent YSD Ümitköy YSD	Saray HRSKYDD Beysukent YSD Çankaya YSD Çayyolu YSD Konutkent YSD Ümitköy YSD	Beysukent YSD Çankaya YSD Çayyolu YSD Konutkent YSD Ümitköy YSD Yaşlıları Koruma Derneği	Beysukent YSD Çankaya YSD Çayyolu YSD Konutkent YSD Ümitköy YSD Saray HRSKYDD

Araştırmanın dördüncü alt amacına ilişkin bilgiler değerlendirildiğinde; derneklerin karar alıcılardan beklentilerinin radikal bir biçimde farklılık göstermediği, derneklerin çoğunluğunun beklentilerinin ortak olduğu görülmektedir. Buna göre, Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD ve Saray Huzurevi Rehabilitasyon Spor Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği “Gönüllü Katılımlara İlişkin Toplumsal Bilinci Yükseltmesi”, “Denetleme Mekanizması Geliştirmesi” ve “Maddi Destek Vermesi” kategorilerinde beklentileri olduğunu belirtmiştir. Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD ve Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği “Devletin STK’larla İş Birliği İçinde Olması” kategorisinde beklentilerini ifade ederken, Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği aynı zamanda tek başına “Bakım Sigortasının Oluşturulması” şeklinde bir beklenti içindedir. Söz konusu derneğin huzurevleri ve bakım merkezleri ile yakın teması nedeniyle böyle bir beklentide olması beklenebilecek bir bulgudur. Ancak, yine huzurevi ile yakın temasta olan Saray Huzurevi Rehabilitasyon Spor Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğinin “Bakım Sigortasının Oluşturulması” konusunda beklenti belirtmemesi, söz konusu derneğin ilişkili olduğu huzurevinin maliyetlerinin hâlihazırda devlet tarafından karşılanıyor olması kapsamında düşünülebilir. Beysukent YSD, Çankaya YSD, Çayyolu YSD, Konutkent YSD, Ümitköy YSD dernekleri Yaşlıları Koruma Derneği ile birlikte ayrıca karar alıcıların “İlgili Sosyal Politikaların Niceliğini ve Niteliğini Artırması” beklentisi içindedir. Derneklerin çoğunluğunun beklentilerine ilişkin değerlendirmelerinin söz konusu 5 kategoride (Devletin STK’larla İş Birliği İçinde Olması,

Gönüllü Katılımlara İlişkin Toplumsal Bilinci Yükseltmesi, Denetleme Mekanizması Geliştirmesi, İlgili Sosyal Politikaların Niceliğini ve Niteliğini Artırması ve Maddi Destek Vermesi) yoğunlaşması Türkiye’de sivil toplumun özellikleri ve mevcut durumu göz önünde bulundurulduğunda beklenen bir durumdur.

SONUÇ

Refah sağlayıcı bir aktör olarak sivil toplum kuruluşlarının, sosyal politikanın amaçlarını amaç edinerek söz konusu amaçlar doğrultusunda toplumda temsil edilmeyen kesimleri desteklemek, katılımcı demokrasiyi sağlamak, ekonomik açıdan yetersiz konumda olanların, dezavantajlı grupların, haksızlığa uğrayanların ve sosyal haklara yeterli bir şekilde ulaşamayanların haklarını savunmak gibi pek çok tabanı kapsayan hedefleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, STK’lar toplumdaki dezavantajlı grupların refahının desteklenmesine katkı sağlamaktadırlar. Özellikle yaşlılık döneminin kendine has özellikleri, zorlukları ve nüfus yaşlanmasının makroekonomik ve toplumsal etkileri birlikte düşünüldüğünde yaşlı nüfusa yönelik sosyal politikaların daha önemli hale geldiği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Ek olarak, ilgili etkilerin hem bireysel anlamda yaşlı bireyin kendisi ve varsa sorumluluğunu üstlenen bireyler açısından ortaya çıkaracağı sorunlar hem de toplumsal anlamda ortaya çıkaracağı sorunlar dikkate alındığında söz konusu sorunların çözümünde etkin bir refah sağlayıcı aktör olarak STK’ları kritik bir konuma getirdiği görülmektedir.

Bu araştırmanın sonuçları, Ankara’da yaşlılara yönelik faaliyet gösteren derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar üzerindeki etkilerine ilişkin algılamalarında ve karar mekanizmalarındaki rolleri, benimsedikleri yöntem ve araçları ile karar alıcılardan beklentileri arasında büyük farklılıklar olmadığını; derneklerin benzer rollere, etkilere ve beklentilere sahip olduğunu ortaya koymuştur. İlk olarak, Ankara’da yaşlılara yönelik faaliyet gösteren dernekler yaşlılara yönelik sosyal politikalara ilişkin alınan kararlara etki edemediklerini düşünmektedirler. Derneklerden sadece bir tanesi (Yaşlıları Koruma Derneği) yaşlılara yönelik sosyal politikalara ilişkin karar mekanizmalarında etkilerinin olduklarını düşünmektedir. Dolayısıyla, derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalara ilişkin karar mekanizmalarına katılımları yeniden yapılandırılmalı, derneklerin etkin katılımının sağlandığı bir mekanizma oluşturulmalıdır. Dernekler yaşlılara yönelik sosyal politikalara ilişkin karar mekanizmalarındaki etkilerini artırmak için politika tekliflerini sunarken bilimsel araştırmaları referans vererek ikna edebilirliklerini artırmalı, diğer sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisinde ortak çalışmalar yürütüp fikir birliği içerisinde tekliflerini oluşturmalı ve karar alıcılara karşı birlikte hareket etmelidir.

İkinci olarak, derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalara ilişkin alınan kararlara etki etmek için üniversitelerle iş birliği, eğitim seminerleri, toplantılar, projeler, etkinlikler ve STK’larla iş birliği şeklinde pek çok farklı yöntem ve araç benimsedikleri ve bu doğrultuda hedeflerini gerçekleştirmek istedikleri görülse de, dernekler tarafından benimsenen yöntem ve araçlar uygulamada dernekler tarafından yaşlılara yönelik sosyal politikalara ilişkin kararları etkilemek için değil, derneklerin kendi faaliyetlerini sürdürmek için kullanılmaktadır. Derneklerin kullandıkları yöntem ve araç yelpazesinin çeşitlilik göstermesine rağmen ortaya çıkan bu durum söz konusu yöntem ve araçların fonksiyonel ve yapıcı olmamasından ziyade, derneklerin siyasal aktörlerle uygun bir frekansta iletişim sağlayarak siyasal sistemin halka karşı sorumluluğunu artıran baskı mekanizması olma görevlerini yerine getirememelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, dernekler yöntem ve araçlarını amaçları doğrultusunda daha aktif kullanılmalı, gerekirse diğer refah sağlayıcı aktörler olan piyasa (özel sektör) ve aile ile ilişkilerini sağlamlaştırarak güç birliği oluşturmalı ve sorunlarını söz konusu aktörlerle de paylaşmalıdır.

Üçüncü olarak derneklerin yaşlılara yönelik sosyal politikalar kapsamında bugüne kadar etkili oldukları kararları çoğunlukla “yok” kategorisinde değerlendirdikleri, sadece bir derneğin (Yaşlıları Koruma Derneği) alınan kararlarda etkili olduğunu düşünerek “var” kategorisinde değerlendirme yaptığı görülmektedir. Kararlarda etkili olduğunu düşünen bir derneğin böyle bir değerlendirme yapmasının nedeni ise ülkemizde kendileri faaliyet gösterene kadar spesifik olarak yaşlılara yönelik sosyal politika alanında faaliyet gösteren STK’nın olmaması ve dolayısıyla ilk uygulamaların söz konusu derneğin çabalarıyla ortaya çıkmış olmasıdır. Söz konusu bu durum demokratik hakların elde edilmesi fonksiyonu kapsamında karar alma mekanizmalarını etkileme amacıyla olan STK’lar için beklenmeyen bir durumdur. Dolayısıyla dernekler karar alma mekanizmalarında daha baskıcı bir rol üstlenmeli, bunu gerçekleştirmek için lobi faaliyetleri yürütme, politika yapıcılara başvurma, ikna, telkin, eylem yöntemleri gibi çeşitli yöntemleri etkin bir şekilde kullanmalıdır.

Son olarak derneklerin karar alıcılardan beklentilerinin radikal bir biçimde farklılık göstermediği, derneklerin çoğunluğunun beklentilerinin ortak olduğu görülmektedir. Bu bağlamda dernekler, karar alıcılardan devletin STK’larla iş birliği içinde olması, gönüllü katılımlara ilişkin toplumsal bilinci yükseltmesi, denetleme mekanizması geliştirmesi, ilgili sosyal politikaların niceliğini ve niteliğini artırması ve maddi destek vermesi şeklinde ortak beklentiler içindedir. Söz konusu beklentilerde yoğunlaşılması Türkiye’de sivil toplumun özellikleri ve mevcut durumu göz önünde bulundurulduğunda beklenen bir durumdur. Bununla birlikte, sadece bir derneğin (Özel Yaşlı Bakım Kuruluşları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) bakım sigortası oluşturulması şeklinde bir beklenti içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu derneğin bu beklentisi derneğin hâlihazırda huzurevleri ve bakım merkezleri ile yakın temasta olmasına bağlanabilir. Ancak, yine huzurevi ile yakın temasta olan Saray Huzurevi Rehabilitasyon Spor Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğinin bakım sigortasının oluşturulması konusunda beklenti belirtmemesi, söz konusu derneğin ilişkili olduğu huzurevinin maliyetlerinin hâlihazırda devlet tarafından karşılanıyor olması kapsamında düşünülebilir.

Yaşlılara yönelik sosyal politikaları, sivil toplum kuruluşlarının refah sağlayıcı aktör olma fonksiyonu analiz eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla, hazırlanan bu çalışmanın ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte ilk olarak, sivil toplum unsurlarının gelişmişliğinin pek çok ülkede dernekler üzerinden değerlendirilmesi ve dolayısıyla derneklerin mevcut durumunun ayrı ve belirleyici bir öneme sahip olması, ikinci olarak Türkiye’de en çok faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının dernekler olması, üçüncü ve son olarak araştırmanın analiz yöntemi olarak belirlenen nitel analiz yönteminde önemli olan hususun araştırma grubunun daha geniş kapsamlı olması değil, kasıtlı olarak seçilen örnekleme konu hakkında daha derinlemesine bilgi toplanacak bireylerin olmasından dolayı araştırmacı tarafından araştırma kapsamına STK türü olarak sadece dernekler alınmıştır. Bu konuyla ilgili bundan sonra yapılacak akademik çalışmalarda daha bütünsel bir bakış açısı ortaya koymak için diğer STK türlerinin de (vakıflar, sendikalar vb.) araştırma grubuna dâhil edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ek olarak, bu çalışma diğer refah sağlayıcı aktörlerin (devlet, piyasa ve aile) konuya dair bakış açılarını ve görüşlerini içermemektedir. Dolayısıyla derneklerin diğer refah sağlayıcı aktörler ile ilişkisinin belirlenmesi, karar alma mekanizmalarındaki konumu ve karar alıcılardan beklentileri konularında dernekler dışında kalan diğer refah sağlayıcı aktörlerin de görüşü alınarak karşılaştırmalı bir inceleme yapılmasının bu konudaki boşluğu giderebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abay, A. (2004). Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri. [https://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/wp-content/uploads/2011/01/siviltoplumvesivildayanisma.pdf]. (Erişim: 12 Temmuz 2021).
- Akbal, İ. (2017). *Sivil Toplum*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aktan, C. ve Börü, D. (2007). Kurumsal Sosyal Sorumluluk. *Kurumsal Sosyal Sorumluluk İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (Derleyen: C. Aktan). İzmir: İGİAD Yayınları.
- Alcock, P., May, M. ve Rowlingson, K. (2011). *Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*. (Düzenleyenler: Özçelik, B., Yıldırım, B., Mercan, B., Taştan, O., Tezgel, O. ve Gökbayrak, Ş. çev). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Altan, Ö. ve Şişman, Y. (2003). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. *Kamu-İş*. 7(3). 1-13.
- Altan, Ö. (2021). *Sosyal Politikaya Giriş*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Arslanel, M. (2017). *Türkiye’de Demokrasi Sürecinde Sivil Toplumun Gelişimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aslan, S. (2010). Sivil Toplum ve Demokrasi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*. 15(2). 357-374.
- AVİVASA (2019). Hakkımızda. Her Yaşta Dolu Dolu Yaşa. [https://www.heryasta.org/hakkimizda/]. (Erişim: 24 Haziran 2021).
- Beckman, B. (1997). Demokratikleşmeyi Açıklamak: Sivil Toplum Üzerine Notlar. *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası* (Derleyenler: E. Özdalga ve S. Persson). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Brand, L. (2001). Displacement for Development? The Impact of Changing State Society Relations. *World Development*. 29(6). 961-976.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve Refah Devleti*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Çaha, Ö. (1994). Osmanlı’da Sivil Toplum. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 49(3). 79-99.
- Çaha, Ö. (2000). *Aşkın Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Çaha, Ö. (2003). Bir Kez Daha Sivil Toplum Üzerine. *Sivil Toplum Dergisi*. 21-28.
- Çaha, Ö. (2017). *Sivil Toplum Sivil Topluma Karşı*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Çakmak, M. A. ve Adalar, H. (2014). Türkiye’de Çok Partili Demokrasiye Geçişte İç ve Dış Dinamiklerin Etkileri (1945-1950). *Akademik Hassasiyetler*. 1(1). 1-21.
- Çamur Duyan, G. (2019). Yaşlı Ailesi ile Çalışma. *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet* (Derleyenler: U. Yanardağ M. Zubaroğlu Yanardağ). Ankara: Nika Yayınevi .
- Dalyan, F. (2007). Sosyal Sorumluluğun Temelleri. *Kurumsal Sosyal Sorumluluk İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk* (Derleyenler: C. Aktan). İzmir: İGİAD Yayınları
- Diamond, L. (1999). *Developing Democracy. Toward Consolidation*, Baltimore ve Londra, The Johns Hopkins University Press.
- Doğan, İ. (2007). Türkiye’de Çok Partili Dönemde Sivil Toplumun Gelişimi. *Gazi Üniversitesi Kamu Hukuku Arşivi Dergisi*. 10. 83-97.
- Duben, A. (2018). Türkiye’de ve Avrupa’da Nüfus Yaşlanması, Aile, Piyasa ve Devlet. *Yaşlanma ve Yaşlılık* (Derleyen: A. Duben). İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- EYHGM (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü) (Haziran, 2022). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni*. [https://www.aile.gov.tr/media/113393/eyhgm_istatistik_bulteni_haziran2022.pdf]. (Erişim: 25 Ekim 2022).
- FES (Friedrich Ebert Stiftung) ve Sivil Sayfalar. (2021). *Sivil Toplum ve Siyaset İlişkilerine Bakış*. İstanbul: Sivil Sayfalar&FES.
- Fraenkel, J. R. ve Wallen, N. E. (2006). *How to Design and Evaluate Research in Education. (6.b.)*. Boston: McGraw-Hill.
- Gurich, C. ve Vivar, C. (2019). The Family in Europe: Structure, Intergenerational Solidarity and New Challenges to Family Health. *Journal of Family Nursing. 25(2)*. 1-20.
- Gümüş, A. (2014). Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet-Sivil Toplum İlişkisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 14(3-4)*. 529-572.
- Kara, Y. (2019). Makro Sosyal Hizmet Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi. 4(2)*. 155-169.
- Keane, J. (1998). *Civil Society: Old Images New Visions*. Oxford: Cambridge: Polity Press.
- Koray, M. (2008). *Sosyal Politika (3.Baskı)*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Korkut, G. (2019). Yaşlılık ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. *Yaşlılık ve Sosyal Hizmet*. (Derleyenler: U. Yanardağ ve M. Zubaroglu Yanardağ). Ankara: Nika Yayınevi. 147-169.
- Kökalan, Çımrın, F. (2019). Nüfus Yaşlanması: Kamu ve Sosyal Politikalar Üzerindeki Etkisi. *Yaşlılık: Yeni Yüzyılın Gerçeği* (Derleyenler: V. Kalınkara). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kurt, S. ve Taş, Y. (2015). Sivil Toplum Örgütlerinde Profesyonel ve Gönüllü Çalışma İlişkileri: Tehditler ve Fırsatlar. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi. 4(8)*. 199-214.
- Mardin, Ş. (2020). Türk Toplumunu İnceleme Aracı Olarak Sivil Toplum. *Türkiye’de Toplum ve Siyaset* (Derleyenler: M. Türköne ve T. Önder). İstanbul: İletişim Yayınları. 21-35.
- Metin, B. (2016). *Dünyada ve Türkiye’de Yaşlanma Sorunu Yaşlanan Toplum ve Aktif Yaşlanma*. Ankara: Gazi Kitabevi .
- Morgan, L. ve Kunkel, S. (2007). *Aging, Society and Life Course*. New York: Springer Publishing Company.
- Orimo, H., Ito, H., Suzuki, T., Araki, A., Hosoi, T. ve Sawabe, M. (2006). Rewiewing the Definition of ‘Elderly’. *Geriatrics & Gerontology International(6)*. 149-158.
- Ortar, L. (2020). *Corporate Social Responsibility in an Aging Society*. University of Haifa Faculty of Social Welfare & Health Sciences Department of Gerontology. [https://www.researchgate.net/publication/347308807_Corporate_Social_Responsibility_in_an_Aging_Society]. (Erişim: 01 Ağustos 2021).
- Özaydın, M. (2008). Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. 10(1)*. 163-180.
- Özaydın, M. (2013). Refah Devletinin Krizi, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Yükselen Sivil Toplum. *Emek ve Toplum. 2(3)*. 74-91.
- Pekcan, H. (2000). Yaşlılık. *Antropoloji ve Yaşlılık* (Derleyen: G. Erkan, ve V. Işıksan). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2022a). [https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari]. (Erişim: 19 Mayıs 2022).
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2022b). [https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-bolgelere-gore-dagilimi]. (Erişim: 19 Mayıs 2022).

- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (2022c). [<https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>]. (Erişim: 19 Mayıs 2022).
- Şenkal, A. (2003). Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. 45. 97-123.
- Şenkal, A. (2017). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. Kocaeli : Umuttepe Yayınları.
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *TÜBAR*. 387-401.
- Tağma, K. (2001). *Yeniden Yapılanma Kuralları*. 2. İstanbul: TİMAŞ Yayınları.
- Taşçı, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. *Çalışma ve Toplum*. 1. 175-202.
- Taşçı, F. (2017). Türkiye’de İşletmelerin Sosyal Politikaları: Köken Neresi ve Mevcut Durum Ne? *Türkiye’de Sosyal Politika Aktörleri* (Derleyen: F. Taşçı). Nobel Akademik Basım Yayın.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2020). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Yayınevi.
- Tosun, G. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ’dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tuncel, G. (2005). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi. *21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat 2*. (Derleyenler: S. Bakan, A. Küçük ve A. Karadağ). İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Turan, İ. (1998). 1972-1996 Döneminde İstanbul’da Derneksel Hayat. *Tanzimat’tan Günümüze STK’lar*. (Derleyenler: A. N. Yücekök, İ. Turan ve M. Ö. Alkan). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları .
- TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) (2006). Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu. İstanbul: TÜSEV Yayınları. No 39. [<https://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Uluslararası%20STEP%20Türkiye%20Ulke%20Raporu.pdf>]. (Erişim: 14 Eylül 2021).
- TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) (2011). Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II. İstanbul: TÜSEV Yayınları No. 51. [https://www.tusev.org.tr/userfiles/files/step2011_web_SON.pdf]. (Erişim: 16 Eylül 2021).
- TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) (2015). Sivil Toplum İzleme Raporu. 2013-2014. TÜSEV. [https://www.tusev.org.tr/userfiles/files/Izleme_Raporu_2013_2014.pdf]. (Erişim: 09 Eylül 2021).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2022). İstatistiklerle Yaşlılar. 2021. [<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslılar-2021-45636#:~:text=Ya%C5%9F%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabul%20edilen,%2C7%20y%C3%BCkseldi>]. (Erişim: 25 Eylül 2022)
- Uğur, S. (2013). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- United, Nations (2022). World Population Prospects. Department of Economics and Social Affairs. Population Division. New York. [https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf]. (Erişim: 09 Eylül 2022)
- Valor, C. (2005). Corporate Social Responsibility and Corporate Citizenship: Towards Corporate Accountability. *Business and Society Review*. 110(2), 191-212.
- YADA Vakfı (Yaşama Dair Vakfı) (2020). Sivil Toplumun Medyadaki Görünürlüğü Araştırması. *ADHOC ARAŞTIRMA*. [https://yada.org.tr/wp-content/uploads/2021/02/Sivil-Toplumun-Medyadaki-Go%CC%88ru%CC%88nu%CC%88rlu%CC%88g%CC%86u%CC%88-Analizi_Ocak-2020.pdf]. (Erişim: 11 Eylül 2021).
- Yavuz, C. ve Kaynar, İ. (2015). Kamuoyu Oluşturmada Stratejik Bir Araç Olarak Sivil Toplum Kuruluşları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4(2). 183-196.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, V. (2018). Sosyal Politika ve Yaşlanma. *Yaşlanma ve Yaşlılık* (Derleyen: A. Duben). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yokuş, S. (2020). Özgürlükler Bağlamında 1982 Anayasası'nın Evrimi. *Anayasa Yargısı*. 37(2). 1-30.
- Yücekök, A. (2000). Türkiye'de Sivil Toplum Gelişiminin Toplumsal Aşamaları ve Süreci. *Tanzimat'tan Günümüze İstanbul'da STK* (Derleyen: İ. Turan). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Walker, A. (1991). Relationship Between Family and State. *Canadian Journal on Aging*. 10(2). 94-112.
- Zariç, S. (2018). Demokratikleşme Açısından Sivil Toplum ve Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne Konumu. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 303-314.
- Zigante, V. (2018). *Informal Care in Europe: Exploring Formalisation, Availability and Quality*. European Commission. Brussels LSE Consulting for the European Commission. 2018.